

PER ANDERS FOGELSTRÖM
22 augusti 1917 – 20 juni 1998

Per Anders Fogelström – ett studiematerial av Birgit Peters (2006)

Företal till den digitaliserade utgåvan 2011

Detta studiematerial är avsett att underlätta främst för svensklärare på högstadiet, på gymnasiet och i vuxenundervisningen att introducera Per Anders Fogelström och förbereda läsningen av Mina drömmars stad. På högstadiet kan finnas lässvaga elever eller dyslektiker för vilka man kan läsberätta boken. Sidhänvisningarna i sammandraget är förslag till textställen som bör läsas högt. Även Vävarnas barn, Krigens barn och Vita bergens barn har texthänvisningar i sammandragen. Själv läsberättade jag dessa böcker i åk 9. Släkttavlorna är tänkta som underlag för stordia.

I häftet finns också ett sammandrag av Kungsholmenromanen Mödrar och Söner. Den kan med fördel läsas i samarbete mellan svenska och historia på gymnasiet och i studiecirkel. Fogelström berättar om industrialiseringen i slutet av 1800- och början av 1900-talet och arbetarrörelsens framväxt. Till hjälp finns bilagor med viktiga årtal inom arbetarrörelsen, arbetsuppgifter, litteraturlistor m.m.

Huddinge i november 2011

Birgit Peters

Fotografier:

Per Anders Fogelström av Lasse Stener

Bondegatan 74A av Mats Hayen

Övriga av Birgit Peters

Bondegatan 74A. Per Anders Fogelströms hem mellan 1926 och 1938.

Innehåll:

Fotografi av Per Anders Fogelström – underlag för stordia	sid. 1
Innehåll i studiehäftet om Fogelström	sid. 2
Sammandrag av Fogelströms självbiografi <i>Hem, till sist</i>	sid. 3
Stockholmsromanerna – underlag för stordia	sid. 5
Övriga böcker m.m.	sid. 6
Huvudpersonerna i Vävarnas, Krigens och Vita bergens barn - samt Henning och Lottens familj – underlag för stordia	sid. 7
Familjen Nilsson under fem generationer – underlag för stordia	sid. 8
Sammandrag av Vävarnas barn med förslag till sidor för högläsning	sid. 9
Sammandrag av Krigens barn med förslag till sidor för högläsning	sid. 10
Sammandrag av Vita bergens barn med förslag till sidor för högläsning	sid. 11
Sammandrag av Mina drömmars stad med förslag till sidor för högläsning	sid. 12
Förslag till uppsatsämnen om Mina drömmars stad	sid. 13
Sammandrag av Barn av sin stad	sid. 14
Sammandrag av Minns du den stad	sid. 15
Sammandrag av I en förvandlad stad	sid. 16
Sammandrag av Stad i världen	sid. 17
Sammandrag av Mödrar och Söner	sid. 18
Referenslitteratur till Stockholmsromanerna och Mödrar och Söner	sid. 20

Häftet finns att köpa i pappersformat (utan arbetsuppgifter till Mödrar och Söner):
Birgit Peters, Lännavägen 10 B, 141 63 Huddinge
tel. 08/754 41 45 mobil 073 851 8565
e-post: birgit.peters@telia.com
Pris: 60 kr + porto 12 kr kan sättas in på pk Nordea 3269 0022176

© Birgit Peters 2006
3:e omarbetade upplagan
Tryckt hos Kista Snabbtryck AB
ISBN 91-631-8455-9

Ur Per Anders Fogelströms självbiografi *Hem, till sist* (1993)

1908 – 1914 Stockholm och 1914-1915 Helsingfors

Per Anders Fogelströms far Arthur Fogelström och hans mor Naëmi Elwing träffades 1908 på ASEAs kontor vid Brunkebergs torg, förlovade sig 1910, gifte sig 1914 och flyttade till Helsingfors, där Arthur hade fått anställning som kontorschef på ASEAs filial. Finland var då ryskt storfurstendöme. I augusti 1915 sökte Arthur plats i Petrograd. Han kunde tala ryska.

Augusti 1915 - 1918 Petrograd

Oroligheterna i Petrograd gjorde att Naëmi återvände hem på våren 1917. Per Anders föddes 22 augusti. Naëmi bodde hos sin mor och systemen Thyra på Kungstensgatan 61. I augusti kom Arthur på besök till Stockholm några veckor och skaffade en egen lägenhet till mor och barn på Birkagatan. De stannade i Sverige ett helt år och åkte tillbaka i augusti 1918. Arthur hade börjat köpa upp äkta mattor, antikviteter, konst och böcker av ryssar som tvingades emigrera p.g.a. bolsjevikerna. Naëmi återvände till Stockholm efter två månader. Då hade farmor Olga och Lallan övertagit lägenheten på Birkagatan.

1919 - 1922 Viborg

En affärsbekant sökte en medarbetare i sitt handelsbolag i Viborg. I mars 1919 kom Naëmi och PAF. Alla ägodelar hade Arthur lämnat på Bolsjoj prospekt nr 83 i Petrograd. Det blev en ganska lycklig tid i Viborg. Svärmödrarna hälsade på. Ingrid föddes 1921. Men Arthur gick i konkurs och beslöt lämna Viborg för ett nytt liv i Amerika. Han hade dessutom träffat en ny kvinna, men hon ville inte följa med till USA. Arthur och Naëmi skildes.

1923 - 1932 Stockholm

Naëmi och barnen återvände till Stockholm i januari 1923. Arthur sålde och auktionerade bort deras andra gemensamma hem. Han tog för givet att PAF skulle följa med till Amerika men det förhindrade Naëmi. I juli 1923 avreste Arthur. PAF var då fem år och Ingrid hade inte fyllt två. Naëmi bodde hos modern vid Sigtunagatan och försörjde sig på tillfälliga kontorsarbeten. När PAF skulle börja skolan 1924, betalade faster Lallan en plats för honom vid Whitlockska samskolan. Naëmi fick fast arbete på en grossistfirma och kunde skaffa egen lägenhet i Danelii stiftelsehus på Bondegatan 74. Huset var avsett för självförsörjande kvinnor med eller utan barn. Där bodde PAF från 9 till 21 års ålder. Nu blev skolvägen ny, han åkte 6:ans spårvagn från Södermalm till Östermalm. På nyåret 1927 kom så äntligen ett livstecken från Arthur till Naëmi, han hade varit sjuk. Därefter hördes pappan av mera regelbundet, berättade att han ingick i en missionsförsamling i New York som hjälpte utstötta människor. Han hade också egen entreprenörfirma med snickeri, rörläggning och elektricitet. Ville att familjen skulle komma över men ändrade sig och ville komma hem. Porten på Bondegatan 74 låstes kl. 21. Om pappan kom tillbaka, skulle det vara innan porten låstes och pojken klädde därför inte av sig förrän efter klockan nio. Han väntade ständigt på fadern. Till jul 1931 kom två telegram men sedan inget mer. Trots att Naëmi var mycket olycklig under dessa år och ofta grät, lyckades hon ge barnen en positiv fadersbild. I maj 1932 drömde Naëmi att Arthur var död och han hördes inte mer av. Han efterlystes 1946 i samband med Lallans död och dödförklarades officiellt fem år senare.

Sofia ungdomsverksamhet

När PAF var 14 år började han i Sofia kyrkas ungdomsverksamhet och lärde sig binda böcker. Tillsammans med några äldre pojkar bildade han Sofia småklubbar för att ta hand om yngre pojkar. På ett år kunde det bli 250 kvällar med SSK. Det tog mycket av hans tid och han slutade första ring 1934 med BC = IG i tyska, franska och engelska och B? i latin och matte.

Naëmi fick skämmas för sin son inför släktingarna. I den Sunnerdahlska stiftelsen i kvarteret Kristallen intill Danelii stiftelse bodde Stig Claesson, född 1928. I SSK började PAF:s och Slas bekantskap som senare blev ett intimt samarbete. Slas har illustrerat många av Fogelströms faktaböcker.

Bokhandelsbiträde och journalist - Vitabergsklubben

Efter skolan började PAF som bokhandelsbiträde med 50 kr/mån, men han hade inget sinne för siffror och blev avskedad. Sedan gick han en kort journalistkurs och blev chefredaktör för *Världspresen*, en tidskrift i stil med *Det bästa* som utkom 1942. I januari 1943 gifte sig PAF och flyttade till Kungsholmen, där han bodde i 11 år. Men han fortsatte med ungdomsarbetet på Söder. 1945 upphörde SSK och en ny klubb, Vitabergsklubben, bildades för lite äldre ungdomar, där även flickor fick vara med. Det blev en livaktig diskussionsklubb som träffades i Ceders kafé i närheten av friluftsscenen i Vita bergen. Författare och journalister, poliser och Jehovas vittnen bl.a. inbjöds att föreläsa. PAF ledde gruppen målare och poeter, där man hälsade varandra med ropet GLAD KULTUR.

Förbundet för religionsfrihet bildades 1951. PAF framförde förslaget att den som önskade vara med i kyrkan borde få anmäla sitt inträde, vilket blev verklighet 50 år senare. Modern som var djupt troende fick nu åter skämmas för sin son. Prästerna blev mycket upprörda.

1947 fick Fogelström anställning på *Folket i Bild*, då kallad folkrörelsens egen tidning. Han fick resa ut och göra reportage från efterkrigstidens Europa.

Sommaren med Monika - en skandalsuccé

I FIB gick *Sommaren med Monika* som följetong. Tillsammans med Ingmar Bergman skrev PAF manus till filmen, där Monika spelades av Harriet Andersson och Harry av Lars Ekborg. Ingen hade kunnat göra rollerna bättre, menade Fogelström. Naëmi fick åter skämmas, nu över den skandalsuccé som filmen vållade, trots att det är en allvarlig berättelse om två unga människor som får ta ansvar för ett barn, följderna av en sommar i frihet. Men nu tjänade PAF för första gången pengar. Han kunde tillsammans med modern lösa ut allt hon pantsatt och betala tillbaka alla lån till vänner och släktingar som hon måst be om under de fattiga åren.

Vägen till nuet

Hittills hade Fogelström skrivit ett tiotal romaner om nuet, dvs. om ungdomar i Stockholm på 40- och 50-talen. PAF samlade Stockholmiana sedan 1945. Han hade till slut 120 hyllmeter och 10 000 bilder. (Arkivet förvaltas nu av Stadsmuseet.) Men *de gamla skrifterna. klippen och bilderna började prassla och dofta. Det fanns en historia som pockade på att bli berättad och som kändes viktig för mig. När jag gick genom gatorna såg jag överallt spåren av det förgångna, av det förflutnas skuggor.* PAF lämnade fast arbete 1958 och började på *Mina drömmars stad*. Till Fjällgatan 30 flyttade han 1964 efter 10 år på Östermalm.

Istället för atombomb – kampen för fred

Ungefär samtidigt som PAF bestämde sig för att bli fri författare, fick några svenska militärer med ÖB Nils Svedlund i spetsen för sig att Sverige skulle tillverka atombomber. I juni 1958 bildades gruppen AMSA, Aktionsgruppen Mot Svensk Atombomb, med Werner Aspenström, Barbro Alving och Inga Thorsson bl.a. Tillsammans med reservofficeren Roland Morell skrev PAF *Istället för atombomb* med en helt ny syn på försvaret; det skulle ägna sig åt biståndsarbete och katastrofhjälp. Ett 50-tal föredrag och framträdanden, även i teve, hösten 1958 vände opinionen. *Mina drömmars stad* kom ut som beräknat 1960. Boken lästes högt i missionssyfsöreningen som Naëmi tillhörde och nu kunde hon vara stolt över sin son.

FOGELSTRÖMS STOCKHOLMSROMANER

(1981) Vävarnas barn	1749-1779
(1985) Krigens barn	1788-1814
(1987) Vita bergens barn	1821-1860
(1960) Mina drömmars stad	1860-1880
(1962) Barn av sin stad	1880-1900
(1964) Minns du den stad	1900-1925
(1966) I en förvandlad stad	1925-1945
(1968) Stad i världen	1945-1968

Övriga böcker m.m. av Per Anders Fogelström

Diktsamling:

1947 Orons giriga händer

Samtidsromaner:

1949 Att en dag vakna

1949 Ligister

1951 Sommaren med Monika

1952 Möten i skymningen

1953 Medan staden sover

1954 I kvinnoland

1955 En natt ur nuet

1957 En borg av trygghet

1958 Expedition Dolly

1959 Tack vare Iris

1970 Café Utposten

Kamratserien:

1972 Upptäckarna (Pojkar 1927)

1973 Revoltörerna (Ynglingar 1936)

1976 Erövrarna (Unga män 1945)

1977 Besittarna (Medelålders
män 1970-talet)

Övriga romaner:

1979 Svenssons

1989 Komikern (om Fredrik Deland
Fogelströms farmors morfar)

1989 Prosten (en roman som inte
blev skriven om F:s farfarsfar)

1991 Mödrar och söner
(1887-1917 Kungsholmen)

Debattböcker:

1958 I stället för atombomb
(tillsammans med Roland Morell)

1962 Borgerlig begravning
(tillsammans med Ture Nerman)

1968 Borgerlig begravning omarb.

1971 Kampen för fred
(den svenska fredsörelsens historia)

1971 Vägar till fred

Film

1950 Medan staden sover

1953 Sommaren med Monika

1957 Möten i skymningen

1976 Mina drömmars stad

Faktaböcker om Stockholm

1953 En bok om Söder

1962 Kring Strömmen

1963 Stockholm – stad i förvandling

1965 En bok om Kungsholmen

1967 Okänt Stockholm (red. Fogelström)

1969 Ett berg vid vattnet

1969 Söder om tullen

1970 Stad i bild

1974 Utsikt över stan

1978 En bok om Stockholm (ill. av Slas)

1979 Stockholm

1982 Stockholms gatunamn (tillsammans
med N.G.Stahre m.fl.)

1995 Ur det försvunna

Småskrifter om Stockholm

1958 Stockholm – staden vid vattnen

1963 Ny tid – ny stad: grunden till vårt
sekels stad

1964 Ladugårdslandet som blev
Östermalm

1965 Gubbhyllan (tills. med A. Biörnstad)

1967 Kring Vita bergen

1967 Sofiabilder

1971 En resa till Stockholm 1871

1972 300 år på Kungsholmen

1978 Tanto: en utmark

1980 Södermalm – en bakgrund

Övrigt

1944 Världspolitik i karikatyrer (tills. med
S.P.Bahnsen)

1946 13 ödesdigra år (tills. med Lisa
Mathias)

1949 Skämt och oförskämt

1954 25 svenska skämttecknare

1955 Om att trivas

1967 Stockholms sjukhem: minnesskrift
till 100-årsjubileet 1967

1973 Julböckerna

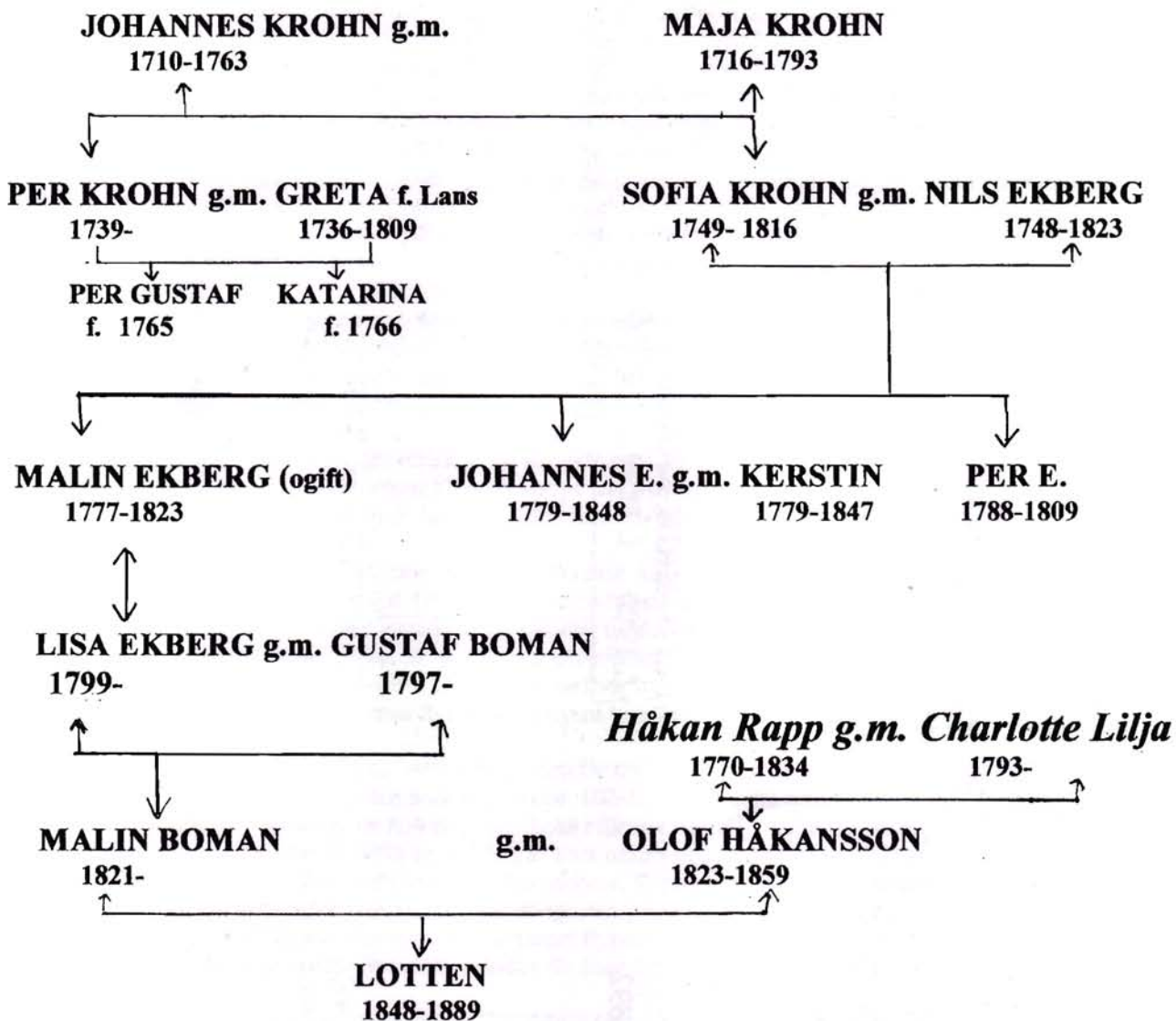
1986 Vägen till nuets stad

1992 Idyll och explosion

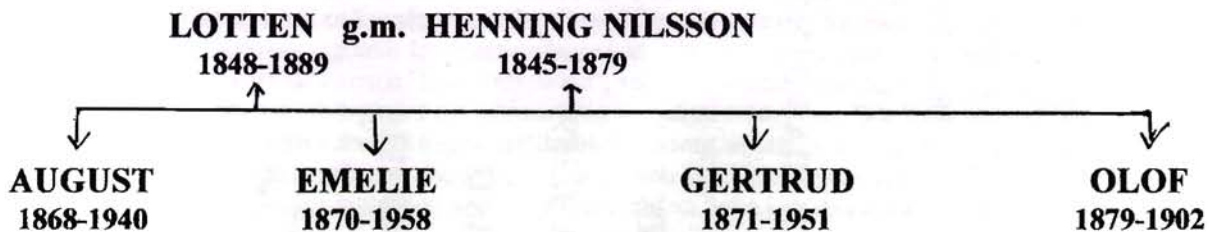
1993 Hem, till sist (självbiografi)

Sammanställt ur Charles Kassman, *Per Anders Fogelström - Liv och litteratur*. Tiden 1986.

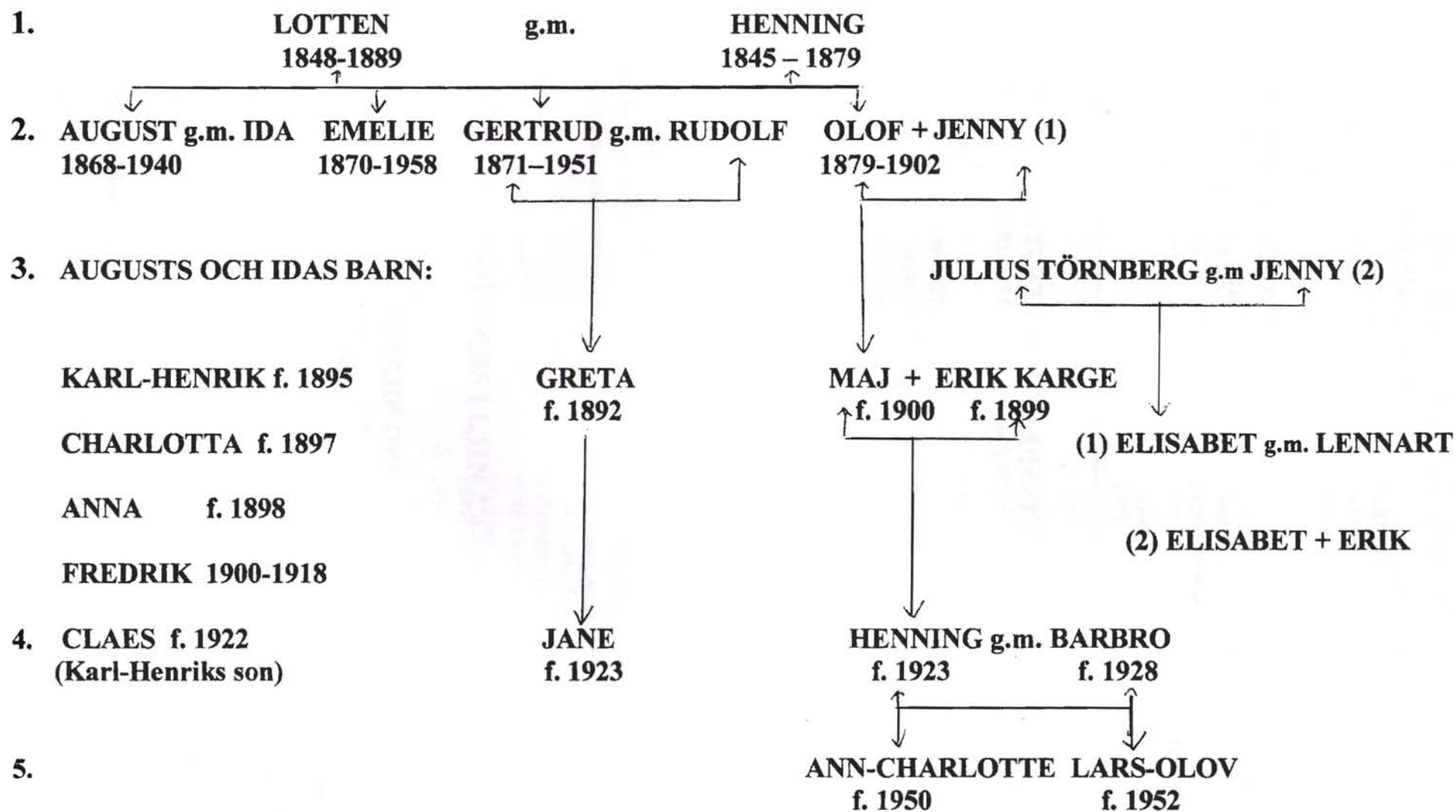
HUVUDPERSONERNA I FOGELSTRÖMS BARN-SERIE

HENNING OCH LOTTENS FAMILJ I MINA DRÖMMARS STAD (1960)

HENNINGS OCH LOTTENS SLÄKT I STAD-SERIEN

Med **BÄRTA** har August sonen **GUNNAR KARLSSON** g.m. **HJÖRDIS**.
De har barnen **MARY** och **TORSTEN**

ERIK (KARLSSON) KARGE, halvbror till **GUNNAR**, lämnar **MAJ** gifter sig med **IRENE**
Döttrarna **LENA** och **BERIT**. Skiljer sig från **IRENE** när han träffar **ELISABET**.

Vävarnas barn. Läs inledningen sid. 7. Handlingen utspelas 1749-1779 huvudsakligen på Barnängens textilfabrik på Söder men också på salpetersjuderiet som låg i nuv. Rålambshovsparken på Kungsholmen. Personerna är både diktade och historiska, se personförteckning i boken sid. 401 och underlag till stordia. Textilfabriken grundades 1691 av Jakob Gavelius för tillverkning av det blå klädet till karolinernas uniformer. När boken börjar har Riddarhuset köpt Barnängen och fabriken är Erik Salander. Läs om honom sid. 54-55! En sommardag är Johannes och Maja Krohn på väg till Kungsholmen för att hjälpa till med att bygga en lada till salpetersjuderiet. Nästa dag skall de börja på Barnängens textilfabrik. Maja och Johannes har fått fyra barn men bara ett har överlevt, Per f. 1739, och Sofia föds 1749. Deras hem är en säng i ett litet fabriksrum där fem personer arbetar på dagarna och nio sover på nätterna. Maja arbetar i plysningen, där man rensar och luckrar ullen. Johannes tvättar ullen i brygghuset. Badstugor och bad var förbjudna sedan 1725 p.g.a. spridningen av veneriska sjukdomar, men Johannes vill ta sig ett bad efter arbetsdagens slut. Episoden med badet är det enda roliga i boken. Maja tror att han blivit sjuk eftersom han luktar så konstigt (sid. 60-63).

Systrarna Stina och Greta arbetar som spinnerskor, men brukar sälja sötsaker och kramartiklar vid värdshuset. Det lönar sig bättre än att spinna. Vid ett tillfälle blir Greta våldtagen på Faggens krog som låg på Gaveliusgatan 5. Palten (polisen) upptäcker flickorna och de döms till ett halvt år på spinnhuset, dvs. fängelset för de kvinnliga fångarna på Långholmen (sid. 70-71).

Katarina församling som Barnängen tillhörde var den fattigaste på Söder. Kyrkoherden Lars Portuan utträttade mycket socialt arbete och tiggde pengar till ett fattighus som inrymdes i det Lillienhofska palatset vid Götgatan norr om Medborgarplatsen. Läs om de fattiga i staden (sid. 83-84) och om fattigplåten (sid. 83).

Per Krohn arbetar i kardkorstillverkningen tillsammans med August Drake som lär honom läsa och skriva. Per gör därmed en klassresa, han blir skrivbiträde åt magasinens föreståndaren och får ett eget rum i magasinshuset. Salander efterträds av Carl Gustav Apiarie. Per avancerar till dennes närmaste man och hjälper honom igenom 1760-talets ekonomiska kris. I stället för att avskeda väveriarbetarna låter Apiarie dem bli byggnadsarbetare och uppför Barnängens herrgård 1767-1769. Övriga kvarvarande byggnader är från 1780-talet, då konjunkturerne förbättras. Utvecklingen på Barnängen fortsätter i Krigens barn och Vita bergens barn.

Sofia Krohn är ett mycket livligt och trotsigt barn. Hon får mycket stryk. Både pojkar och flickor är klädda i kolt, ett klänningsliknande plagg utan underkläder (sid. 102-103) som är lätt att dra upp då riset används (sid. 106). När Sofia är i 20-årsåldern tar hon en yngre flicka i försvar mot Kajsa Moberg, ett av Fogelströms värsta kvinnoporträtt, och Kajsa ger då Sofia en omgång av riset medan de andra kvinnorna håller henne fast. Därefter flyr hon, följd av väverigesällen Frits Meijer. Petter Moberg, Kajsas man, hinner upp dem och det kommer till ett handgemäng mellan Frits och Petter, varvid Frits dödar Petter (sid. 278 ff.). Straffet blir halshuggning på Galgbacken. Sofia som tillsammans med Frits fortsätter flykten döms till tre års straffarbete på salpetersjuderiet där kvinnliga tukthusfångar skall framställa salpeter för kruttillverkning (sid. 255-256).

Det är ett mycket smutsigt arbete och stanken från djurkadavren och latrinen biter sig fast i kläderna som ganska snart fräts sönder (sid. 260-261). Ingenting är bestämt om vem som skall hålla kvinnorna med kläder. Sofia är nära att gå under liksom de flesta kvinnorna men får hjälp av tukthusvaktmästaren Broberg och hon frigges i samband med Gustav III:s statskupp. Många framställningar hade gjorts till Kungl. Majestät om de vedervärdiga förhållandena på salpetersjuderiet och denne gav i november 1772 order att fångarna skulle överföras till Långholmen men ordern verkställdes inte förrän sju år senare 1779. Då fanns bara 16 kvinnor kvar.

En som inte överlever är Brita Jonsdotter. Liksom Sofia står hon inte ut med Kajsas regemente utan flyr från Barnängen och blir piga hos en kramhandlare Sundin vid Österlånggatan. I kapitlet "bekvämligheten i huset" (sid. 151 ff.) berättas om pigornas långa arbetsdagar (sid. 154) och hur de också får ställa upp med andra tjänster. Även Sundins gäster får utnyttja "bekvämligheten", vilket en släkting Bernhard Hall gör och Brita blir med barn. Nu flyr hon från sin arbetsgivare och gömmer sig hos några tvätterskor. Där föder hon sitt barn i lönn. När hon lägger det på Frimurarbarnhusets trappa vid Brunkebergstorg, upptäcks hon och förs till häktet (sid. 161-166). Straffet blir tio par slag av riset, sedan tukthus och slutligen hamnar hon på sjuderiet. Där avlider hon bara några veckor innan hon skulle blivit fri, liksom Sofia i samband med Gustav III:s statskupp.

Johannes dör när Sofia är 14 år. Sofia hade alltid kunnat tala med sin far om orättvisorna i samhället, särskilt mellan könen. En ogift kvinna kunde aldrig bli myndig, och gifte hon sig övertog maken förmyndarskapet (sid. 202). Efter frigivningen förverkligar Sofia sin dröm att bli tvätterska, det mest självständiga yrket för en kvinna denna tid. Modern hade flyttat till sin syster i Bergsprängargränd i Vita bergen, och när mostern dör flyttar också Sofia dit. Sjömannen Nils Ekberg har väntat på henne. De gifter sig och han gör i ordning mosterns hus till en tvätterskegård. Deras två äldsta barn föds i slutet av Vävarnas barn, Malin 1777 och Johannes 1779.

Sammandrag av Vävarnas barn med förslag till högläsning, Birgit Peters 2005.

Sidhänvisningar till originalupplagan 1981. Samma sidnumrering i samlingsutgåvan till bokrean 2005.

Krigens barn börjar 1788 med Gustav III:s helt onödiga ryska krig, berättar vidare om 1808-1809 års krig då Sverige förlorade Finland och slutar 1814 med unionen Sverige-Norge. Då börjar vår långa fredsperiod under Karl XIV Johan (kung 1818). I *Krigens barn* är Sofia Krohn en av huvudpersonerna. Det är hennes pojkar som i första hand blir "krigens barn", dess offer. Det är skeppsgossarnas och båtmännens, de värvade och indelta soldaternas öden och upplevelser som berättas. Visst blir det lite mycket krigsskildringar och marscherande ibland. Men Fogelström kan leva sig in i hur krigen drabbar de enskilda människorna. Sofias och Nils' äldste son Johannes är åtta år när han blir skeppsgosse i skärgårdsflottan. Där får han lära sig läsa, skriva och räkna och kan sedan bli sjöman och underofficer. Men redan som 10-åring kommer Johannes med i kriget. Han matar fram ammunition till galären Stockholms kanoner i slaget vid Svensksund 1790. I en explosion får han högra armen avsliten och man känner djupt med Sofia när hon möter sin lemlästade son. Men Johannes lär sig skriva med vänster hand, han får anställning i en snusbod och blir småningom innehavare av en egen bod i Gamla stan.

Lantvärnet, dvs. den första allmänna värnplikten, inrättades och kungjordes den 14 mars 1808. Alla ynglingar mellan 18 och 25 år skulle inskrivas och hålla sig redo "att för fosterlandets frälsning till vapen gripa...". Följden blir att Sofias och Nils' yngste son Per kommer med i kriget 1808-1809. Där drabbas han av fältsjukan eller lantvärnssjukan, dvs. den magsjukdom som skördade fler offer än själva kriget på slagfältet (sid. 295 ff). Läkarevården bedrevs av fältskärer och barberare. Fältsjukan blev anledningen till att Karolinska Institutet grundades 1810. Per kom med en sjuktransport till Stockholm och avled på Gustav III:s Kungl. Teater, dvs. Operan, som tillfälligt inrättats som sjukhus. Alltså hade Sofia och Nils kunnat träffa honom men underrättades inte om hans sjukdom och närvaro i staden förrän det var för sent. Per begravdes ute på kolerakyrkogården invid Skanstulls galbacke, dvs. mitt emot Gullmarsplans T-bana. Den kyrkogården anlades 1809 men kom sedan att användas för de människor som avled i koleraepidemin 1834. Om koleran berättar Fogelström utförligt i *Vita bergens barn*. Per begravdes på vintern men på våren 1809 plockade Sofia och Nils flera säckar fulla med fläderblommor och begav sig ut till kyrkogården och strödde blommorna över alla gravarna (sid. 318 ff). Någonstans vilade ju deras Per. Släkten lever vidare på kvinnosidan.

Dottern Malin blir övergiven av en ung man Axel som gjort henne med barn och lovat gifta sig med henne. Året 1798 föddes 2 687 barn i huvudstaden, en tredjedel s.k. oäkta. Redan 1799 hade läkaren Schulzenheim föreslagit att ett bidrag från fadern skulle införas (sid.217ff fr.o.m.ingressen). Malin fortsätter Sofias röstelse som tvätterska och dottern Lisa hjälper henne. Malin slarvar emellertid med tvätten, förlorar kunder och måste ta inneboende. Hon börjar också missbruka alkohol. Lisa gifter sig med Gustav Boman som är trädgårdsdräng i en malmgård norr om Vita bergen. Där odlas en mängd exotiska växter och vi får en utförlig beskrivning av arbetet på en malmgård, som välbeställda innevånare skaffade sig för att slippa undan Stadens (dvs. nuv. Gamla stan) fruktansvärda stank sommartid. Lisa och Gustav får dottern Malin och blir morföräldrar till Lotten.

En viktig person i *Krigens barn* är Håkan Larsson som finns med redan i inledningskapitlet. Hans föräldrar är döda och nu är han tillfällighetsarbetare på Barnängen. Håkan är storväxt och får aldrig tillräckligt med mat varför han äter ur svinmatshinken. Carl Gustaf Apiarie upptäcker honom och den annars så godmodige fabrikören får ett vredesutbrott och misshandlar Håkan så att denne flyr upp i Vita bergen. Där tas han omhand och blir omplåstrad av Sofia. Hon råder honom att ta värvning i armén. Utan anställning och arbetsgivare är han utan laga försvar och kan hamna i fängelse. Att hysa en försvarslös ger höga böter. Håkan får soldatnamnet Rapp men blir en dålig soldat, en slags Sven Durva i exercisen, men han visar sig vara en utmärkt sjukvårdsdräng och hans mjuka händer och kunnskap i läkande örter blir till stor hjälp för de sårade och sjuka i fält. I hans bataljon har inga soldater skavsår. Han blir läkaren David Drakes (son till August Drake i *Vävarnas barn*) närmaste man och klarar sig genom alla krig. Håkan är med i slaget vid Jutas där överste von Döbeln för befälet (sid.278 ff. Jfr gärna med Runebergs dikt Döbeln vid Jutas i *Fänrik Ståls sägner!*)

Vid riksdagen 1809 hade ständerna fattat beslutet att grunda "ett institut för tilldanande av skickelige fältläkare" och förena detta med ett stort militärsjukhus. Ett provisoriskt sjukhus inrättades i vårdshuset Claes på hörnet vid Roslagstull under ledning av David Drake. Håkan Rapp blev ansvarig för förråd och tross och 1811 hjälpte han till att flytta över de sjuka militärerna till de hus som fortfarande finns kvar bakom det Garnisonssjukhus (nu Landstinget) som stod färdigt 1834 på Kungsholmen. Karolinska Institutet låg också på Kungsholmen fr.o.m. 1816. KI låg bredvid Eldkvarn, vår första ångkvarn som uppfördes på nuvarande stadshusets tomt 1804 av Edclcrantz. Denne var poet, uppfinnare och samtidigt direktör för hovkapellet och de "kungliga spektaklerna". En springpojke skötte kommunikationen mellan kvarnen och operan vid Gustav Adolfs torg (sid.308 ff).

Håkan Rapp är också med i Napoleonkrigen och deltar i slaget vid Leipzig där Napoleon besegras (sid. 410 ff). Efter alla marscher på kontinenten kommer han via Norge hem till Sofia och Nils julen 1814. Sofia avlider 1816 och finns inte med när nästa del, *Vita bergens barn*, börjar.

Sammandrag av *Krigens barn* med förslag till högläsning. Birgit Peters 2005.

Sidhänvisningar till originalupplagan 1985. Samma sidnumrering i samlingsutgåvan till bokrean 2005.

Vita bergens barn börjar 1821 och an knyter till Mina drömmars stad 1860. Alla personer i Vita bergens barn skall finnas med och stämma överens med de personer som redan skildrats i Mina drömmars stad. Det var ett mycket tidskrävande arbete har författaren intygat. 1821 gör det litterära ångfartyget Yngve Frej sin första resa, en utflykt till Mariefred. Senare kommer fartyget att gå i passagerartrafik till Arboga, och i Almqvists *Det går an* är det just på Yngve Frej som Sara och Albert träffar varandra. Men nu är det pingst 1821 och Charlotta Lilja som arbetar i Madam Rundström delikatessbod vid Stadsgården skall stå för mathållningen under utflykten. Håkan Rapp hjälper henne att frakta den färdiglagade maten till kajen på Riddarholmen. Håkan som har avancerat till fältväbel (underofficer) efter sina trettio år i armén, får anställning som förrådsförvaltare på Södra varvet i Tegelviken. När Yngve Frej återkommer, friar han till Charlotta och de bosätter sig på Åsöberget. De får två barn, Olof och Gertrud. Håkan dör i 1834 års koleraepidemi som tar över 3 600 människors liv i Stockholm, varav mer än 1000 på Söder (sid. 147). Han begravs på kolerakyrkogården.

I Läkarsällskapet som bildades 1808 hade man länge diskuterat den tänkbara anledningen till den höga dödligheten i huvudstaden, den var dubbelt så hög som ute i landet, och funnit att bristande hygien var en del av orsaken. Jäsande avskrädeshögar, s.k. flugmöten, låg utmed stränderna. Fatburssjön på Söder förvandlades till ett pestsmittat träsk genom alla orenligheter. Det Nilssonska huset vid Pilgatan (Folkungagatan), inte långt från Rapps bostad i Sägargränd, var känt för sitt förfall och sin osnygghet. Huset var en av sjukdomshärdarna under koleraepidemin. På olika håll i Europa, även i Stockholm, trodde man de rika skulle utrota de fattiga (sid. 120) och i Ryssland stormades sjukhusen. Folk försökte skydda sig på olika sätt. Tobaksrökning ansågs särskilt hälsoskyddande. Det blev nu tillåtet att röka utomhus, vilket tidigare varit förbjudet p.g.a. eldfaran (s.136).

Nils Ekberg dör 1823 och det är efter hans begravning som dottern Malin råkar bli orsak till att hennes hus brinner ner. Nu får Fogelström tillfälle att beskriva brandväsendet (sid. 81 ff). Branden i tvätterskegården är uppdiktad, men två historiska bränder omtalas också: branden i Mindre teatern, inrymd i palatset Makalös, 1825 (sid. 104 ff) och branden i ett bomullsspinneri i Stadsgården 1842. Samtidigt beskrivs hamnområdet Sista Styvern som också är namnet på en krog och på de trappor som leder upp till Fjällgatan (sid. 240-245). Numera leder Sista Styverns trappor från Fjällgatan upp till Stigbergsgatan. Dessa trappor hette förr Mikael Trappgränd.

Aktuell just nu i samband med planeringen av Slussens ombyggnad är beskrivningen av Nils Ericsons sluss och slussplanen med Karl XIV Johans staty vänd mot Gamla stan (sid. 327). Arbetet hade enligt *mekanikens moral* utförts utan friktion mellan arbetare och arbetsledare vilket hade resulterat i lägre kostnader och kortare byggnadstid än beräknat, fyra år i stället för fem. Arbetarna hade behandlats med respekt (sid. 328-329).

På Barnängen började svårigheterna för Carl Gustav Apiarie i och med kronans beställning av klädet till de karolinska uniformer som skulle användas i kriget 1788-1790. Betalningen uteblev, Apiarie gick i konkurs och 1826 lades verksamheten ner. I stället inrättades på området den Hillska skolan 1829, en internatskola för förmögna borgares barn efter engelskt mönster (sid. 162 ff.). Genom gårdskarlen Kalle Lindgren, Tummens farbror, får vi veta det mesta om elevernas liv och leverne. P.g.a. dålig ekonomi lades skolan ner 1846, och 1848 köpte Lars Johan Hierta hela området och började tillverkningen av siden med mekaniska vävstolar. Hiertas familj, hustrun och de fem flickorna flyttade in i herrgården (sid. 338-340). Klara och Matilda som bodde i Färgargården (Mina drömmars stad) arbetade på sidenfabriken. 1870 övertogs textilfabriken av Stockholms bomullsspinneri och Hierta sålde namnet till Barnängens tekniska fabrik vid Bondegatan-Åsögatan.

Johannes Ekberg blir innehavare av en snus- och tobaksbod på Stora Nygatan. I hans bod får man följa den politiska utvecklingen. Tjänstehjonsstadgan är ett ständigt diskussionsämne. De försvarslösa som alltså inte har arbete, fyller fängelser och anstalter och blandas med de kriminella (sid.68 ff.). Själv tar Johannes hand om en försvarslös flicka, Barbro, som blir till stor hjälp (sid. 70 ff.). Ett annat samtalsämne är fattigvårdslagen. Tiggeri är denna tid enligt lag förbjudet och fattigvård bör bedrivas genom välgörenhet ansåg man (sid. 90 ff. och sid. 95).

I samband med Crusenstolpe-målet 1838 dödas två personer i kravallerna vid Södra Stadshuset (sid. 189 ff). Ännu fler, 18 personer dödas i marsoroligheterna 1848 då man kräver en rösträttsreform. Idéerna hade framförts i Hiertas Aftonblad redan från starten i december 1830 (sid. 160 och sid. 286). Johannes läser i Aftonbladet om Hiertas liberala idéer, bl.a. husagens och skräväsendets avskaffande. Februarirevolutionen i Paris 1848 ger eko i Stockholm. Fransmannen Cabets idéer om den fredliga med kristendomen besläktade kommunismen studeras i Kommunistiska sällskapet (sid. 284 ff.). Johannes Ekberg deltar inte regelbundet i sammankomsterna men bekostar delvis översättning och tryckning av skrifterna Om proletariatet och Kommunistiska manifestet.

I slutet av Vita bergens barn berättas om hur Ture Lindgren förlorar vänster tumme och får namnet Tummen (sid. 358 ff). Lisas dotter Malin gifter sig med Olof Håkansson och bosätter sig vid Nytorget. Olof blir påkörd och dödad av en hästskjuts vid Slussen 1859. Olofs och Malins dotter Lotten är 12 år när boken slutar 1860.

Sammandrag av Vita bergens barn med förslag till högläsning. Birgit Peters 2005.

Sidhänvisningar till originalupplagan 1981. Samma sidnumrering i samlingsutgåvan till bokrean 2005.

Mina drömmars stad börjar i ångans år 1860 (inledn.s.7-8). Den 15-årige Henning Nilsson vandrar in i staden över flottbron från Liljeholmen (s.9). Hans fader är okänd, modern har dött i kolera, han har burit mjölsäckar vid en kvarn. Nu möter han dalfolket och får genom dem arbete vid Liljeholmens stearinfabrik som hjälppojke (s.14). Vid ett tillfälle skickas han till Färgargården vid Hammarby sjö (s.25). Där möter han Tummen, Ture Lindgren, som blir hans vägledare i staden och hans arbetskamrat. När säsongsarbetet vid stearinfabriken är slut, får han en sängplats hos Storsäcken i Färgargården i ett rum som han delar med tre vuxna och tre barn, bland dem värdens dotter Annika. Hon är krogflicka och klär sig i spetsunderkläder, vilket retar fadern som misshandlar henne (s.51). Senare rymmer hon och tar inte kontakt med modern förrän fadern är död (s.102). Bland de vuxna hyresgästerna finns Klara, mamsell Tornberg och senare Matilda. De arbetar på Barnängens sidenfabrik.

Henning får plats på ett bygge och bär tegelknippen om 12 tegel ung. 60 kg (s.41). När både Henning och Tummen blir arbetslösa, får de vikarier för Tummens morbror Beckis som sumprunkare, dvs. hålla en skuta i rörelse under natten så att fisken i sumpen håller sig färsk. Det blir en skön sommar (s.62ff). När Henning är 21 år, får han ett mera stadigt jobb i hamnen med att snuttra säckar (s.72). Hans arbetskamrat blir då Skräcken som har något fel på rösten, därav namnet. Denne lever i ett Stockholmsäktenskap, ett fast samboförhållande, med Tvätt-Johanna och har fyra barn med henne. Den prästfru hon tvättar åt, kräver att Johanna skall vara ordentligt gift. Nu blir Henning inbjuden till det bröllop där han träffar Lotten, dotter till Tvätt-Malin som är arbetskamrat och granne till Johanna. Henning och Lotten deltar inte i supandet utan tar en roddtur på Hammarby sjö (s.74ff).

*I Färgargården
får Henning en
sängplats*

Tummen och Matilda, Henning och Lotten håller nu ihop. Henning och Matilda har bott fem år hos Storsäcken, där det blivit allt mera likt en rövarkula. De har ett andra hem hos Tvätt-Malin där det är rent och snyggt. När vintern kommer 1866 får Henning ett tillfälligt arbete på Bodins sillfirma som ligger i Sista Styverns trappor. Där möter han Annika som är förlovad med direktörens bror Fredrik och har fått arbete på kontoret (s. 96-97). Vid ett senare tillfälle när han åter arbetar i hamnen, upptäcker han branden i sillfirman och räddar både fabrikören Leonard Bodin och kassaskrinet, men fabrikören avlider i slaganfall och brodern Fredrik tar över.

En sommarkväll 1867 går Henning och Tummen uppför Sopgränd till Åsöberget för att titta på ett hus som en änka vill hyra ut. Det har två rum, kök och vind (s.106). Tummen och Matilda flyttar genast in på nedre botten. Henning och Lotten gifter sig och flyttar in på övre botten. Tvätt-Malin har sparat pengar till en vit klänning åt sin dotter men hon vill ha en byrå istället (s.113). Ganska snart måste köket och vinden hyras ut. Hennings och Lottens son August föds 1868, samma dag som August Blanche avlider vid invigningen av Karl XII:s staty i Kungsträdgården (s.131ff). De får ytterligare fyra barn, Emelie och Gertrud och en flicka som avlider efter några dagar. 1879 föds sonen Olof. Tummen och Matilda får tre pojkar, Rudolf, Knut och Mikael.

Sammandrag av Mina drömmars stad med förslag till högläsning. Birgit Peters 2005.
Sidhänvisningarna till pocketupplagan 1960.

Henning får ett nytt erbjudande om arbete i sillfirman av Fredrik Bodin, nu fabrikör och gift med Annika. Vid en utflykt till Bodins sommarställe på Stora Essingen blir Bodins mycket förtjusta i August (s.194). Sillfirman går i konkurs, Henning blir uppsagd men Bodins erbjuder sig att ta hand om August över sommaren (s.207ff). August upptäcker deras bibliotek (s.213ff). Efter sommaren besöker han Bodins en gång i veckan, får fina kläder och lånar nya böcker. Han placeras också i en bättre skola och slipper Fyll-Olle i Malongen (s.204ff).

Lotten är lika renlig som sin mor Tvätt-Malin. Hennes hem är en pärla, en renskurad ö i ett hav av smuts. Hon håller barnen rena och snygga. Klaras barn blir också de skrubgade och avlusade (s.181ff), när Lotten och Matilda tar hand om dem. Klaras cigarrbod tjänstgör också som bordell (s.179). Nu har Klara åkt fast och kommit på spinnhuset. Efter frigivningen tar hon tillbaka barnen. Kort därefter dör hennes två minsta i smittkoppor (s.192ff). Senare hittar Henning Klara blåslagen och rånad i hamnen (s.236). Bibelkvinnorna tar hand om henne och hennes dotter. Elsa Borg och bibelkvinnorna hade kommit till Vita bergen 1876 (s.200 ff).

Tummen drömmer om revolutionen, får höra om arbetarföreningarna och Kommunistiska manifestet. Han startar bildningscirkeln Lördagsbröderna (s.143ff). Henning känner sig klugen, han har två solidariteter: klassen och familjen. För honom är familjen viktigast. Tummen börjar agitera i hamnen och blir misstänkt för att vilja bilda fackförening. Både han och Henning avskedas (s.152ff). Tummen får arbete i ett bageri. Bagaregesällerna och bageriarbetarna samlas i Humlegården för att hålla protestmöte och utlysa strejk (s.177ff). De vill ha en frinatt i veckan. Henning återanställs i hamnen, nu som stuvare, men känner sig allt tröttare och en dag faller han ihop och orkar inte gå hem. Under hösten får han vikariera som gårdskarl på Barnängens tekniska fabrik (s.225ff).

Åter i hamnen blir Henning allvarligt sjuk och spottar blod. Han bärs hem och blir sängliggande. Fattigläkaren kommer och förundras över hemmets renlighet (s.240ff). Lotten går bort och tvättar. Henning är förtvivlad över att inte kunna försörja sin familj. En vecka före jul stiger han upp, beger sig mot hamnen men svimmar och körs hem i droska (248ff). Han avlider 35 år gammal i lungdot. Lotten tillåter Bodins att adoptera August (s.252) och hon flyttar tillbaka med tre barn till modern vid Nytorget efter 12 år på Åsöberget tillsammans med Henning.

Uppsatsförslag 1: Presentation av Mina drömmars stad (högstadiet)

Inledning:	P.A. Fogelström som Stockholmsförfattare. Bokens tid och miljö.
I	Hennings liv innan han träffar Lotten
II	Hennings liv tillsammans med Lotten. Familjen och bostaden på Åsöberget
III	Hennings olika arbetsplatser
IV	Hennings död. Lotten och barnen efter hans död
Avslutning:	Vad jag tyckte om boken: lättläst, svår, tråkig, intressant, lockar till läsning av fler böcker.

Uppsatsförslag 2: Mina drömmars stad och Barn av sin stad:

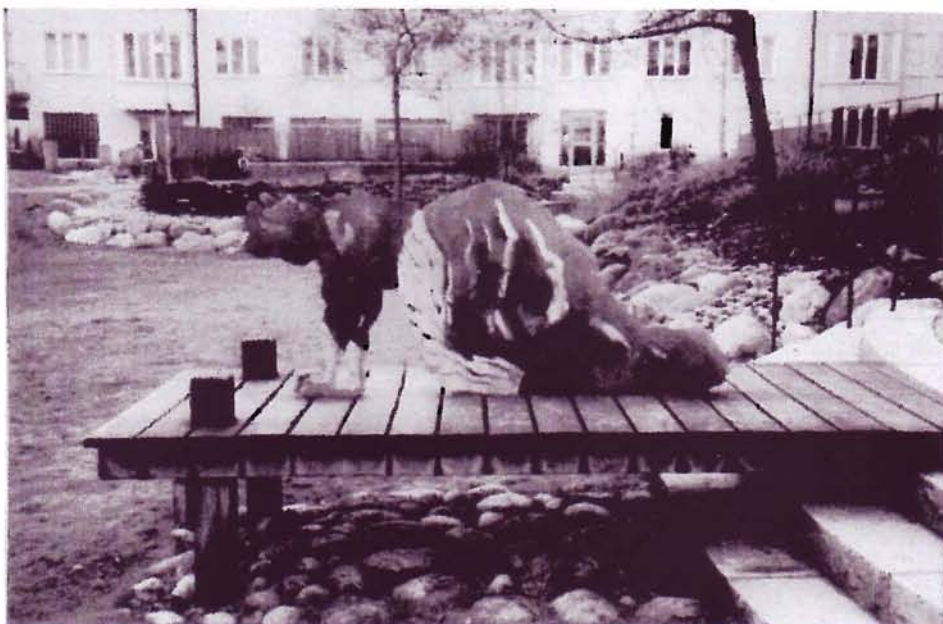
	En jämförelse mellan Hennings/Emelies liv och mitt liv
Inledning:	Presentation av P.A. Fogelström som Stockholmsförfattare. Kort om tid och miljö. Presentera din uppgift: en jämförelse mellan mitt liv och Hennings/Emelies liv
I	Omgivning och bostadsförhållanden
II	Mat och dryck
III	Arbete och skola
IV	Fritid och nöjen
Avslutning	Sammanfattning – bättre förr? – bättre nu?

Uppsatsförslag 3: Recension av Mina drömmars stad (gymnasiet)

Inledning:	P.A. Fogelström som Stockholmsförfattare. Kort om bokens innehåll, tid och miljö.
I	Närmare miljöbeskrivning (staden, bostäder och arbete)
II	Personbeskrivning (viktigaste personer, Henning, Lotten, Tummen m. fl.)
III	Författarens perspektiv (objektiv-subjektiv)
IV	Komposition och språk (beskrivande/berättande, direkt/indirekt tal, slang)
Avslutning	Författarens budskap. Sammanfattande omdöme.

Barn av sin stad behandlar arbetarrörelsens framväxt. Socialdemokratiska partiet bildas 1889 och den första demonstrationen äger rum 1 maj 1890. Arbetarna kräver åtta timmars arbetsdag. Emelie är tolv år 1882, har slutat skolan och går varje morgon till Melinders tekniska fabrik på Stora Bastugatan (Sveavägen), där hon börjar kl. 6 och slutar kl. 19, ibland senare. Förtjänsten är tre kronor i veckan. Hennes mormor Tvätt-Malin dör. Lotten känner sig sliten, lider av yrsel och ber Tummen och Matilda att ta hand om barnen, om något händer henne. Tummen talar fortfarande om revolutionen, men Branting vill ha en oblodig kamp. När Lotten skrubbar sotarpojken Johan, är hon upprörd över hans sår och blåmärken. August har det i alla fall bra. Han bor hos Bodins, Mor och Far, vid Skeppsbron och besöker ibland sin Mamma på fattiga Söder. Bärta, inneboende hos Lotten, bjuder ut sig och August träffar henne flera ggr på den Bodinska firmans nya kontor vid Drottninggatan. Stadsgården skall breddas och kontoret i Sista Styverns trappor sprängs bort. Fredrik Bodins far hade köpt upp mark tidigare och nu är Fredrik plötsligt byggherre och flyttar till sitt första egna hus vid Kammakaregatan. August upptäcker firmans dåliga ekonomi och Fredrik ber honom ta över ansvaret. Tillsammans med Ida, sommarbekantskapen från Stora Essingen, räddar han företaget från konkurs. Arbetarnas alkoholmissbruk underlättas genom Smittens (L.O.Smith) tiodubbelt renade brännvin som kan köpas för 75 öre litern på Fjäderholmarna. Vid festen i det Backsénska huset våldtas Gullpippi och hennes far spränger sig till döds. Senare blir hon inneboende hos Lotten och försörjer på att måla bonader som hemarbete. Hon kan då vakta Olof. Två personer är det vackraste Olof vet: Gullpippi och Skräcken. Gullpippi gifter sig och emigrerar till Amerika. I oktober 1888, samma dag som Lotten fyller 40 år, brinner kvarnen Hatten vid Klippgatan. Bärta uppvaktas nu av sotargesällen Johan och får en pojke, Gunnar, som egentligen är Augusts son, men det hemlighåller hon.

Kanske är det Lotten som tvättar vid den gamla strandkanten av Hammarby sjö

En januaridag 1889 drunknar Lotten i en vak och hennes sista önskan är att Emelie ska ta hand om Olof, nio år då. Bodins bekostar begravningen. Barnen flyttar tillbaka till Tummen och Matilda på Åsöberget. På Emelies 19-årsfest påstår Tummen att också August är representant för de ohederliga byggherrarna och en brytning mellan syskonen blir följd. Längre tror man att Emelie och Rudolf skall bli ett par, men det blir i stället Rudolf och Gertrud. Med sina två barn flyttar de till de nybyggda hyreskasernerna vid Tulegatan i "Sibirien". Emelie med Olof och Bärta med Gunnar hyr varsitt rum på Fjällgatan (nu Mäster Mikael's gata). När Johan återvänder från landsorten och blir för svår mot Gunnar, får också denne bo hos Emelie. Olof har kommit in i konstnärskretsar och flyttar in i en ateljé vid Katarinahissen. På en varieté ser han Jenny som Rynkan i Kväsarvalsen, skriven av hans gode vän Artur med sköret (håret), och målar av henne. Olof och Jenny blir ett par och Jenny flyttar in hos Emelie. Olof ger upp sina konstnärsdrömmar och bränner alla sina konstverk. Han lider av tuberkulos August ordnar plats för honom på sjukhus. Emelie blir förestånderska för paketeringen på Melinders.

Sammandrag av *Barn av sin stad*. Birgit Peters 2005.

I Minns du den stad omdanas staden, nya gator dras fram, villastäder växer upp, hästspårvagnarna försvinner och Folkets hus invigs 1901. 1902 års storstrejk gäller rösträtten. Endast 6-7 % av svenskarna har rösträtt, som är relaterad till inkomst. Olof avlider på sanatoriet. Jenny, nu 24 år, och dottern Maj får bo hos Emelie. Jenny träffar sin förre teaterdirektör Julius Törnberg och får erbjudande att uppträda som kuplettsångerska. Gunnar, nu 16 år och snickarlärling, är med i ungsocialistiska klubben som han drar sig ur senare, vill inte vara revolutionär utan reformist efter Brantings politiska program. August erbjuder Gunnar arbete i Bodinska firman som inredningsnickare. Huset vid f.d. Fjällgatan skall rivas för breddningen av Stadsgården. Katarinavägen blir ny uppfart till östra Södermalm. Emelie flyttar till gårdshuset, Johan och Bärta till Folkungagatan. Johan blir arbetslös, super och misshandlar barnen. Emelie ordnar tillfällig bostad åt Bärta och barnen Tyra, Beda, Erik och Bengt. När Johan kommer och vill ha dem tillbaka, kör Emelie bort honom. Johan hänger sig. Bärta blir alltmer alkoholiserad och väntar utanför Bodins kontor och pressar August på pengar genom att tala om att Gunnar är hans son. August har ekonomiska bekymmer, fyra barn, hustru, fostermodern Annika och svärföräldrar att försörja. Med Emelies hjälp ordnas underhåll till Bärta, 3 kr i veckan, och August berättar för Gunnar. Storstrejken 1909 lamslår samhället. Lågkonjunkturen medför sänkta löner och avskedad personal. SAF trappar upp kampen mot fackföreningarna med nya lockouter. Medlingen mellan SAF och LO misslyckas och 2 augusti lockoutas 70 000 arbetare. LO svarar med storstrejk 4 augusti, över 300 000 arbetare lägger ner arbetet. Emelie sympatistrejkar. Rudolf påminner henne om föräldrarnas villkor. Självtalar han mot en strejk vid spårvägen men måste av solidaritet också strejka. Ganska snart körs spårvagnarna av strejkbrytare, gulingar. Den 6 september återgår arbetarna till sina jobb, men Rudolf avskedas och emigrerar till Amerika. Sammanlagt emigrerar över 18 000 svenskar 1909. De strejkande återanställs på Melinders. Ganska snart är Emelie tillbaka i sin

Det upprustade Nytorget har en populär lekpark med en skulptur av Bror Hjort från 1935

gamla ställning och alla är nöjda. Emelie flyttar till ett hyreshus vid Åsögatan. Där bor Hjördis som börjar sällskapa med Gunnar. De gifter sig och bygger villa på Tistelvägen i Enskede. Jenny väntar barn med Julius Törnberg och gifter sig med honom men bor kvar hos Emelie. Hon får några varieté- och filmroller och gör succé. Första världskriget blir en svår tid p.g.a. livsmedelsbrist. I Västervik börjar hungerdemonstrationerna och vid Nytorget äger potatiskravallerna rum. Uppretade kvinnor tror att handlarna har potatis kvar. I upploppen skadas Bärta och avlider. Emelie tar hand om hennes barn Bengt och Beda. Maj och Erik flyttar ihop, deras son döps till Henning med efternamnet Nilsson. Erik engagerar sig i kommunistpartiet. Bärtas dotter Tyra flyttar ihop med David Berg och får fyra barn. Melinders fabrik skall rivas för nya Sveavägen. Emelie blir arbetslös för en tid men får anställning i en matvarubutik på Folkungagatan. När de nya ägarna övertar och moderniserar, blir hon föreståndarinna.

Sammandrag av Minns du den stad. Birgit Peters 2005.

I en förvandlad stad börjar med beskrivning av familjen Berg som bor i Negerbyn ungefär vid nuvarande Södersjukhuset. David är arbetslös och allmänt asocial, ibland på alkoholistanstalt, ibland i fängelse. Hustrun Tyra sliter med trappskurning och deras barn, Allan, Stig och Per vandrar ut och in på vård- och ungdomsanstalter. Allan blir byggnadsarbetare i Gunnars företag. Den lungsjuke Stig spelar trumpet i eget band men dör 24 år gammal. Per är kriminell. System Gun blir expedit. Emelie, Jenny och hennes dotter med Törnberg, Elisabet, flyttar till en modern lägenhet på Erstagatan med gasspis, sopnedkast och badrum med wc. Som vanligt samlas alla hos Emelie på söndagarna, även Tyras barn. 1933 fyller Emelie 63 år. 1935 dör Tyra i cancer bara 40 år gammal. Maj är kontorist på en möbelfirma. Erik bedrar henne med andra. Maj och Henning flyttar från honom till ett stiftelsehus på Söder och kommer då lite närmare mormor Jenny som är Hennings påhittiga barnvakt under dagarna. Erik arbetar hårt för kommunistpartiets ekonomi och bekymrar sig över splittringen inom partiet. Han söker sig till socialdemokraterna och blir chef för ett folkrörelseföretag. Han går med i det stora sorgetåget, 100 000 människor, med anledning av skotten i Ådalen 1931. Kreugerkraschen 1932 medför arbetslöshet och depression. Per Albin Hansson blir statsminister. August, snart 60, har bekymmer med arbetarnas småstrejker. Emelie tycker synd om sin storebror och förstår att han har stort ansvar. August är medlem av SAF. Hans son Karl-Henrik är chef för firman men August har svårt att släppa ansvaret. Våren 1940 dör han av hjärtinfarkt. Majs halvsysster Elisabet träffar Lennart som är arbetslös och tillbringar mycket tid på bibliotek. Lennart får hjälp av prästen i Sofia församling att komma in på Sigtuna folkhögskola. Elisabet och Lennart gifter sig och flyttar till Fredhäll. Elisabet är kontorist i ett kooperativt företag och hamnar på samma fest som Erik. Efteråt förför och förnedrar Erik henne. Hon bekänner allt för Lennart som förlåter. Efter åtta år tar Erik kontakt med sonen Henning, förstår att han är studiebegåvad och erbjuder sig att betala skolavgifter och böcker för hans gymnasiestudier, därefter också för högskolestudier. Henning vill bli journalist. När han blivit för gammal att bo kvar i stiftelsehusen, flyttar han och Maj till Åsögatan. Nu kan han hjälpa Emelie att läsa breven från Gertrud. Rudolf har dött, han var spårvagnskonduktör i New York. Gertrud har barn och barnbarn. Maj träffar John som har sommarstuga i skärgården. En spännande händelse är nedmonteringen av Katarinahissen som bevittnas av en stor folkmassa. Mycket nytt byggs i staden trots arbetslösheten, och spårvägstunneln mellan Slussen och Skanstull invigs 1933 och Västerbron 1935. Gunnar har prenumererat på en dagstidning åt Emelie som noggrant följer med i händelseutvecklingen. Hon är nu pensionär, tycker det är en katastrof att inte behöva arbeta. Tillsammans med en flickvän Barbro upplever Henning krigsslutet och dras med i det stora böljande folkhavet på Kungsgatan som firar freden i Europa våren 1945.

*Den nya Katarinahissen
invigd 1935*

Sammandrag av I en förvandlad stad. Birgit Peters 2005.

Stad i världen börjar med att Henning återkommer från en reportageresa för sin tidning. Han är Fogelströms alter ego, vill liksom denne bilda en diskussionsklubb (jfr Vitabergsklubben) för att bli medveten om världen utanför. Henning och Barbro förlovar sig och gör tillsammans en resa ut i Europa för att skriva reportage. Gränserna har öppnats efter kriget. De gifter sig borgerligt och flyttar in i en etta vid Skånegatan. Ganska snart blir Barbro sjuk och Henning får en arbetsam tid. Under den varma sommaren 1947 kommer Gunnar på idén att bjuda Emelie och Jenny på en pensionsvistelse i Dalarna. Först måste hon köpa en ny kappa. Efter mycket motstånd går hon med att prova kappor i Västerlånggatan alla affärer och kappköpet blir både festligt och dyrt. Gunnar är nöjd, likaså är Emelie och Jenny efter "semestern". Gertruds dotter Greta och dotterdotter Jane kommer på besök sommaren 1952. Henning tar ledigt och visar dem allt sevärt i staden och även kvarteren på Åsöberget där Rudolf och Gertrud växt upp. Augusts son Karl Henrik tar hand om sina släktingar, både svenska och amerikanska, en hel dag och visar dem den framväxande förorten Vällingby och pekar stolt på skyltarna "Här bygger Bodins". Dagen avslutas med middag på Djurgårdsbrunnns värdshus och Emelie förundrar sig över att alla hennes syskons efterkommande kan samlas utan den klassklyfta som tidigare funnits mellan syskonen.

Det restaurerade stugkvarteret på Åsöberget - Lotsgatan

Erik är nu gift med Irene och har två döttrar. Hans äktenskap blir alltmer kyligt. Han flyttar ut till ABC-förorten Vällingby. (ABC= arbete, bostad, centrum) Till invigningen 14 nov. 1954 bjuder Erik för första gången hem Henning med familj och denne träffar sina halvsyskon Lena och Berit. Irene trivs inte hon, har ingen "pionjäranda". Emelie får hjärnblödning och avlider 88 år gammal. Hennes sparkapital räcker till begravningen. Jenny gör succé i ett radioprogram som den "äkta stockholmskan" men ett benbrott har stoppat hennes teaterkarriär. Jenny överlever Emelie med sex år. Elisabet får Eriks dotter Lena som arbetskamrat på sitt kontor. Lennart har blivit bekant med en jude, Joseph Schönlank, som kommit till Sverige med de vita bussarna. Lena och Joseph fattar tycke för varandra och gifter sig. Elisabets förhållande till Lennart svalnar, de har nu en flicka Monika. Erik är effektiv chef för folkrörelseföretaget. Elisabet blir hans privatsekreterare och följer med på en tjänsteresa. De inleder ett passionerat förhållande som resulterar i skilsmässa i bådars äktenskap. Erik blir invald i stadsfullmäktige. Av familjen Bergs söner klarar sig Allan bäst. Han gifter sig och får två barn. Per träffar Lilian från Negerbyn och tar in hos henne. Trots att hon försörjer honom, misshandlar han henne. De får två pojkar, Hans och Klas, som Per inte bryr sig om och de hamnar i kriminalitet. Hans går inte att rädda, men Klas placeras på en bondgård och trivs bra. Hennings barn, Ann-Charlotte (Lotta) och Lars-Olov, är medvetna ungdomar. Lotta bryr sig om Klas och uppmuntrar honom. Henning tycker då att hans dotter har något av Emelie i sig, men Lotta svarar att Emelie bara levde för andra. Hon, Lotta, vill leva själv. Hon känner att staden ligger i världen, att världen angår henne, att hon måste våga vandra ut i den.

Mödrar och Söner (1991) berättar det mesta om Kungsholmens historia men den faktiska tiden omfattar åren 1887 till 1917 den tid då industrierna går på högvarv och arbetarrörelsen växer fram. De båda mödrarna kommer ur två olika samhällsklasser och ur två generationer. Den äldre modern **Carla** är dotter till **Konrad Dahlberg** och bor tills hon är 15 år i Kungsholmens första hyreshus på Hantverkargatan 4. Huset beställdes av garvare **Jakob Westin d.ä.** och där bodde mest läkare från det 1752 öppnade Serafimerlasarettet och professorer från Karolinska Institutet som grundades 1810 men som flyttade till tomten bredvid Stadshuset 1816. Konrad Dahlberg är anställd hos **Jakob Westin d.y.** och när denne lämnar sitt företag, blir Konrad kamrer vid den nystartade Karlsviks klädesfabrik. Där anläggs senare Karlsviks gjuteri och Palmcrantz' vapenfabrik. 1908 revs fabrikerna för bostäder.

*Jakob Westinsgatan
från Garvargatan
(namn efter
Jakob Westin d.y.)*

Carla och hennes syster **Wilhelmina** firar dubbelbröllop i Kungsholms kyrka 1863. Carla gifter sig med en mycket äldre man, **Harald Lundström**, som är anställd i Åkerlinds kakelfabrik vid Pilgatan. När Carla i 30-årsåldern blir änka, flyttar hon till hörnet av Scheelegatan och Bergsgatan och där finner vi henne när boken börjar. Hennes son, **Konrad Lundström**, domineras helt av sin mor och vågar inte tala om att han gjort en arbetarflicka med barn, **Lilly Holm**. Då skulle hans högfärdiga mor få hjärtslag. Konrad är kontorist på Ekmans mekaniska snickerifabrik som gör flyttbara sjukhusbaracker och kompletta villor m.m. Där har han varit arbetskamrat med **Gustaf Bengtsson** som är sjukpensionär. Konrad ber Gustaf gifta sig med Lilly för att barnet skall födas inom äktenskapet. Sonen Rolf föds i mars 1888 på Allmänna BB som låg på Hantverkargatan 19 mellan 1858 och 1913. Nu kan visserligen Gustaf vara barnvakt medan Lilly arbetar 10 timmar om dagen, också lördagar, på Pauli parfymfabrik på Fleminggatan, men han kan inte gå ut med Rolf. Då flyttar familjen Bengtsson till ett envåningshus med trädgård på S:t Eriksgatan och Gustaf kan sitta ute och vakta Rolf. Gustaf avlider när Rolf är sju år och denne placeras då på Frimurarbarnhemmet i Kristinebergs slott. Där skall han utbilda sig till trädgårdsmästare, men hans moster **Agda Stenberg** som är gift med en posttjänsteman föreslår att Rolf skall börja vid posten som brevlådetömmare. Han får låna en cykel för att undersöka var alla brevlådor är uppsatta. På det sättet berättar Fogelström om Kungsholmens utbyggnad.

Lillys barndomshem ligger på Kvarnberget, som förr var mycket högre än nuvarande Kungsklippan. Mitt emot henne på Parmmätargatan 23 bor Maria Sandel som är vår första arbetarförfattarinna. Lillys fader **Tore Holm** arbetar på Bolinders mekaniska verkstad som började i Kaplansbacken 10 och sedan breddade ut sig nedanför berget vid Klara sjö. Tore är städare och hantlangare och tjänar 20 öre i timmen. En duktig gjutare kunde tjäna 40 öre och också få bo i någon av Bolinders alla arbetarbostäder uppe på Kvarnberget. Tore blir änkling 1890 då hans hustru **Amalia Holm** blir påkörd av en spårvagn och dödad. Hon arbetade på S:t Eriks bryggeri vid Kungsholmstorg. Bryggeriverksamheten började 1859 i den Permanska malmgården från 1600-talet och flyttade från

Kungsholmen 1929. Amalia tjänade ung. 12 öre timmen och arbetade ibland upp till 18 timmar om dagen. Hennes mor Kristina som är sjuklig kommer då till Grubbens, och man får en ingående beskrivning av hur försörjningsinrättningen som sedan blir S:t Eriks sjukhus fungerade.

Carla bor som nämnts vid Scheelegatan och är upprörd över namnbytet från Trädgårdsgatan. Hon ser ut över den Täckmanska trädgården, där senare både polishus och rådhus kommer att ligga. Men med system Wilhelmina går hon till Berglunds trädgård för att lämna in växter. Fogelström fick låna en dagbok som Hulda Berglund skrivit. Hon var dotter till grundaren Johan Erik Berglund. Brodern Fredrik sålde tomten till Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn, som byggdes på Kungsholmen redan 1854. På den berglundska tomten låg vårdanstalten från 1899 till 1970 då den revs för de nya polishusen. Wilhelmina är granne med skarprättare Dahlman på S:t Eriksgatan 22 (nu 44).

Rester av den mur från 1702 som omgav den Piperska malmgården, anlagd av Carl och Christina Piper på 1690-talet.

Konrad går ofta till Pipris, restaurangen Piperska muren, för att diskutera den Ekmanska snickerifabrikens flytt till Sundbyberg. Den har nu växt ur tomten vid Fleminggatan. Till en så gudsförgäten håla i ödemarken som Sundbyberg kan inte Konrad följa med. Då skulle Carla inte gå med på. Han byter arbete till en grossistfirma och träffar där **Margit Gren** som han förlovar sig med. Men mamma Carla får ingenting veta. När Lilly blir änka flyttar hon till Skogshyddorna och blir där åter granne med Maria Sandel. Hon lär också känna **Anders Boman**. Han arbetar på Separator som låg där Tekniska Nämndhuset nu ligger. Separator ändrar namn till Alfa Laval och flyttar till Tumba 1964. Anders Boman vill tillsammans med fler arbetare demonstrera utanför riksdagshuset på Riddarholmen under de dagar i maj 1902 då rösträttsdebatten pågår. Endast 7 % av Sveriges befolkning hade då rösträtt. Eftersom de inte får ledigt, strejkar de med följden att 650 man avskedas. Anders Boman emigrerar då till Amerika.

Rolf är 15 år när han kommer ut från Frimurarbarnhemmet. Det har varit en hemsk tid med mycket pennalism. Han får så småningom en flickvän **Rosa**. Hon bor i ett bostadskomplex som kallas Tegeltraven med 214 lägenheter om ett rum och kök som fabrikören för Karlsviks gjuteri låtit uppföra för sina arbetare. Över 1 500 människor bodde i huset som kallades Kåringträtan trots att bostadsbolaget hette Fridhem. Rolf får vara med om en av de stora höstfesterna i huset. En dag promenerar Rolf och Rosa på Garvargatan och träffar en yngre släkting, **Ernst Wilhelm Lundin**, till Anders Wilhelm Lundin som blev den mest betydande garvaren efter Westinarna. Ernst Wilhelm berättar hur han 1905, då Norr Mälarstrand byggts ut så att garveriet inte längre låg vid vattnet, avslutade lädertillverkningen genom att stämpla SLUT på bägge svanshalvorna.

Fogelström använder de fakta han samlat i "En bok om Kungsholmen" och "300 år på Kungsholmen" (se litteraturlista!) men han menar att en roman har större möjligheter att nå fler läsare. Han har helst velat berätta om de okända människorna för inte så länge sedan. Han hoppas att han kommit så nära sanningen det går.

Referenslitteratur till Fogelströms Stockholmsromaner (sid. 5)

- Asker, Bertil, *Stockholms parker - Innerstaden*. Stockholmsmonografier utg. av Stockholms stad. Liber 1986.
- Aspenberg, Nils Carl, *Från Söder till Östermalm. Spårvägar m.m. i Stockholm*. Baneförlaget 1996.
- Borg, Elsa, *Återblick över 25 års missionsarbete vid Hvita Bergen i Stockholm*. Stockholm 1901. (magasin ssb)
- Doggelito, Dogge vs. Kotsinas, Ulla-Britt, *Förortsslang*. Norstedts ordbok 2004
- Engström, Albert, *Mitt liv och leverne*. AB 1907. (lättare att få tag på än Strix 1897:22)
- Eriksson, Arne, *Guide till kulturhus på Söder och Djurgården*. Stockholmia Förlag 1998.
- Eriksson, Monica, *I Vita Bergen med Elsa Borg*. I Stadsvandringar nr 16. Stadsmuseet 1993.
- Erixon, Sigurd, *Stockholms hamnarbetare*. Monografier utgivna av Stockholms stad 1988.
- Falk-Löfberg-Tirén, Hellas, *Idrottshistoria under ett sekel 1899-1999*. Sthlm 1999. (Jan Falk tel.08/85 70 13)
- Fasth, Lennart, *Grabbarna kring Bohusbron*. Författares Bokmaskin 2000.
- Fogelström, P. A., *Kommentar och noter till Vävarnas, Krigens och Vita bergens barn*. Bonniers 1981-87.
- Fogelström, Per Anders, *Stad i bild*. Bonniers 1970.
- Hallerdt, Björn, *Stadsholmen, det unika kulturhusföretaget ur Av kärlek till Stockholm*. S:t Eriks årsbok 2001.
- Johansson, Josef, *Tankar och minnen nedskrivna vid olika tillfällen ...* Stockholm 1972. (magasin ssb sal 2)
- Kassman, Charles, *Leva i Kristallen - ett barnrikekvarter på Söder*. Tidens förlag 1987.
- Kotsinas, Ulla-Britt, *Stockholms slang*. Norstedts 1996.
- Lönnroth & Mattsson, *Tidningskungen Lars Johan Hierta - den förste moderne svensken*. W&W 1996.
- Rosman, Holger, *Textilfabrikerna vid Barnängen: bilder ur Stockholms industrihistoria*. Sthlm 1929.
- Rydberg, Olle, *Se på Söder*. Natur och Kultur 1984. (Bra om Barnängens textilfabrik och olika senare verksamheter där.)
- Söder i våra hjärtan*. Fakta på CD-rom för PC. Människor och miljöer i Stockholm 1870-1930. Norstedts Rabén 1998.
- Thim, Olle (red.), *I samhällets utkant. Ur Stockholms sociala historia*. Tidens förlag 1989. (kvinnohistoria bl.a.)
- Wigg, Torbjörn, *Linje 6 - Roslagstull Sofia. Spårvägslinjer i Stockholm*. Svenska Spårvägssällskapet 1993.
- Wintzell, Inga, *Kolten som barnplagg*. Fataburen 1971, sid 85—96.

Referenslitteratur till Mödrar och Söner

- Berggren, Jan & Sandström, Sten, *I Tullens nya kvarter*. Tullverkets och Tullmuseets skriftserie 5. 2001
- Bolinder, Jean, *I skuggan av en verkstad*. Carlssons 2003.
- Conradson, Birgitta, *Kungsholmen öster om Fridhemsplan*. Stockholmia förlag 1994.
- ” ” *Från det yttersta Kungsholmen*. Stockholmia förlag 2000.
- Fogelström, P.A., *En bok om Kungsholmen*. Bonniers 1965.
- ” ” *300 år på Kungsholmen*. Bonniers 1972.
- Forselius, T.M., *Upptäcktsresan i vardagens landskap*. I Kvinnornas litt historia del 2. Författarförl.1988. (Maria Sandel)
- Författarnas Kungsholmen*. 2 kassetband med uppläsning ur litterära verk. Red: Ruth Sylwan, Maria Trappgr. 5
- Grandien, Bo, *Stockholm i lågor*. Bonniers 1968.
- Gårdlund, Torsten, *Bolinders: en svensk verkstad*. 1945.
- Helmer, Hans-Göran, *Kungsholmen kors och tvärs*. Kungsholmens stadsdelsnämnd 1998.
- Högberg, Lena, *Människor kring en verkstad: Bolinders*. Stockholms Stadsmuseum 2000.
- Järbe, Bengt, *Sagornas och sägnernas Stockholm*. Tidens förlag 1969/1978.
- Kungsholmenskivan* (DVD/CD-ROM) Stockholms Stadsarkiv 2005.
- Kungsholmen vid sekelskiftet. Minnen från barndomen och skolan*. Kungsholmens läroverks elevförening 1902 med anledning av läroverkets 40-åriga tillvaro. Esselte Aktiebolag 1943.
- Norbelie, Harald, *Vårt Kungsholmen*. PM Bäckström Bokkonsult 1992.
- ” ” *Hänt och känt på Kungsholmen*. PM Bäckström Bokkonsult 1996.
- Sandel, Maria, *Vid svältgränsen* 1908, *Familjen Vinge* 1913, *Virveln* 1913. Tidens förlag.
- Stockholm-Stadshuset*. Utgiven av Stadshusexpeditionen, tryckt hos A&W 1998.
- Ulrika Eleonora eller Kungsholms kyrka*. Kungsholms församlingsråd 1989.
- Wickman, Mats, *Stadshuset i Stockholm*. Sellin & Partner Förlag AB 1993.
- Wikström, Lars, *Kungsholmen intill 1700-talets början*. A&W 1975.
- Se också Fogelströms kommentar till *Mödrar och Söner* sid. 315 ff.

Gemensam referens:

- Bodin, Anna, *Per Anders Fogelström: en bibliografi*. Monografier utgivna av Stockholms stad 2004.
- Fogelström, Per Anders, *Hem, till sist*. Albert Bonniers Förlag 1993.
- Kassman, Charles, *Per Anders Fogelström - Liv och litteratur*. Tidens förlag 1986.
- Lindberg, Birgit, *Malmgårdarna i Stockholm*. Natur och Kultur/LT:s förlag 2002.
- Reberg, Arne, *Per Anders Fogelström - Stockholms förste älskare*. Utbildningsförlaget Brevskolan 1997.
- Röster om Fogelström - ABF-seminarium april 1996*. ABF Stockholm 1996.
- Stahre m.fl., *Stockholms gatunamn*. A&W 2006.

PERSONER I MÖDRAR OCH SÖNER AV P.A.FOGELSTRÖM (1991)

Carla Lundström, f. Dahlberg 1842, bodde på Hantverkargatan 4 till 1857, dotter till

Konrad Dahlberg, först bokhållare i det Westinska garveriet till 1857, sedan kamrer vid Karlsviks klädesfabrik, död 1862

Hadar Lundström, Carlas man, 30 år äldre än Carla, anställd vid Åkerlinds kakelugnsfabrik

Konrad Lundström, f. 1864, Carlas son, anställd vid Ekmans mekaniska snickerifabrik, senare kamrer på en grossistfirma

Wilhelmina Westerlund, f. Dahlberg, Carlas syster, f. 1844

Lilly Holm, arbeterska på Paulis parfymfabrik, väntar barn med Konrad Lundström

Gustaf Bengtsson, 30 år, f.d. arbetskamrat med Konrad L. på Ekmans snickerifabrik, ombeds av Konrad att gifta sig med Lilly för att barnet skall födas inom äktenskapet

Rolf Bengtsson, f. 21/3 1888, Lillys och Konrad L:s son, utbildar sig till brevbärare

Rosa, Rolfs flickvän sedan fru, sömmerska, bor i Tegeltraven

Amalia Holm, Lillys mor, arbetar som buteljapperska på S:t Eriks bryggeri, omkommer i en trafikolycka på Hantverkargatan 1890

Tore Holm, Lillys far, anställd vid Bolinders som hantlangare och städare

Agda Holm, Lillys syster, cigarrflicka först i en enkel snusbod, senare i en finare affär på Regeringsgatan, g.m. **Rudolf Stenberg**, posttjänsteman, tre barn

Margit Gren, Konrads arbetskamrat på grossistfirman, först sambo senare gift med honom.

LITTERÄRA STEG MED BIRGIT PETERS

tel/fax 08/754 41 45 e-post:birgit.peters@swipnet.se

Arbetsuppgifter till vandringen på Kungsholmen efter Mödrar och Söner

Författare (i mån av utrymme anges verk och plats/platser som nämnts)

1. Carl Michael Bellman *Epistel nr 27 och Epistel nr 48* (f.d. Kungsholms glasbruk och Rålambshovsparken)
2. Per Anders Fogelström *Möten i skymningen* (har filmats), *Vävarnas barn*, *Krigens barn*, *Mödrar och söner*
3. Lars Forssell *Kungsholmen blues* ur *Vänner* (Fleminggatan)
4. Henschen, Helena, *I skuggan av ett brott* (Norr Mälarstrand 24, uppgift 48)
5. Ivan Oljelund *Det hände på Kungsholmen* (Fleminggatan)
6. Barbro Lindgren *Kungsholmens ros* (Kungsholmens strandpromenader ur hundperspektiv)
7. Ivar Lo-Johansson *Stockholmaren* (f.d. Karolinska institutet)
8. Liza Marklund *Studio Sex*. (Kronobergsparken, Polishuset m.fl. ställen)
9. Åsa Nilsson *Tunnare än blod* (Polishuset och S:t Görans sjukhus)
10. Maria Sandel *Vid svältgränsen*, *Familjen Vinge*, *Virveln*, *Mannen som reste sig*
11. Sigfrid Siwertz *Ekotemplet*, *Glasberget* (Serafimerlasarettet) *Glasberget* har filmats
12. Sjövall-Wahlöö *Det slutna rummet* (Polishuset och Bergsgatan)
13. August Strindberg *Röda rummet* (f.d. Karolinska institutet, Piperska Muren)
14. Olov Svedelid *Världen som var Kungsholmen* (hela Kungsholmen, Svedelid bodde på S:t Eriksgat. 12)
15. Lars Widding *Sorundasviten: På ryttmästarns tid, Majors avsked, 1812, Svanesång* (Serafimerstranden)
16. Naima Wifstrand *Med och utan paljetter* (Fleminggatan)
17. Per Wästberg *Eldens skugga* (Parmmätargatan)

Arkitekter och byggnader

18. Kungsholms kyrka (Mattias Spieler) www.svenskakyrkan.se/kungsholm
19. Stadshuset (Ragnar Östberg) och dess funktion (visning 08/508 29 058) www.stockholm.se
20. Rådhuset (Carl Westman) samt rådhusets funktion
21. Polishuset och polismuseet (Gustaf Lindgren) www.museer.polisen.se
22. Skarprättare Anders Gustaf Dalman och dödsstraffets historia (se Kungsholmsskivan)
23. Landstingshuset och dess funktion (Carl Christopher Gjørwell d.y.) www.landstinget.se
24. Stadsarkivet samt arkivets innehåll www.ssa.stockholm.se

Konstnärer

25. Einar Forseth och Prins Eugen (Stadshuset)
26. Carl Eldh och Christian Eriksson (Stadshusterrassen)
27. Aron och Gustaf Sandberg (Stadshuset, Stadshusterrassen och Rådhuset)

Vetenskapsmän, läkare och lasarett m. m.

28. J. J. Berzelius (Karolinska institutet)
29. Herbert Olivecrona (Permanska malmgården vid Kungsholmstorg, Serafimerlasarettet)
30. Sjukhus på Kungsholmen (Serafimerlasarettet, Garnisonssjukhuset, Karolinska institutet, S:t Görans, Kurhuset senare Eira sjukhus, Allmänna BB och Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn, Grubbens som blev S:t Eriks sjukhus)

Företagare, industrier och arbetarrörelse

31. Edelcrantz, och Eldkvarn.
32. Samuel Owen och Stockholmshäxan (verkstäder vid Kungl Myntet)
33. Garvarkungarna Jacob Westin d.y. och A.W. Lundin (Garvargatan)
34. Jean och C.G. Bolinder (Kaplansbacken, Bolinders plan)
35. S:t Eriks bryggeri och J. W. Smitt (Kungsholmstorg)
36. Kungl. Myntverket (Hantverkargatan 5)
37. Gustaf de Laval och Separator (Fleminggatan)
38. Strejker och lockouter – arbetarrörelsen växer fram
39. Salpetersjuderiet (Rålambshovsparken) använd Fogelströms *Vävarnas barn*

Historia kring Kungsholmen

40. S:t Erik, Stockholms skyddshelgon, och Birger Jarl, Stockholms grundläggare
41. Stockholmsstocken och Pojken och laxen - två sägner om Stockholms uppkomst
42. Piperska Muren (Karl och Christina Pipers levnadsöden) och andra malmgårdar
43. Isak Aron - judarnas historia i Stockholm och begravningsplatserna på Kungsholmen
44. Spårvägens historia med fokus på Kungsholmen

Övrigt

45. Från Klarabergsviadukten till Västerbron - strandpromenad på Kungsholmen
46. Riddarfjärden - från Lortfjärden till drickbart vatten!
47. Amaranterorden, Coldinuorden och Awazu- och Wallasisorden - något om 1700-talets ordensväsende
48. Människor och brott på Kungsholmen: Sydowska mordet och Flyborgska smällen
49. I Berglunds trädgård. (Se Fogelström, *En bok om Stockholm*)

NÅGRA INDUSTRIER PÅ KUNGSHOLMEN

Bolinders (Y), grundad 1845 av bröderna Jean och Carl Gerhard Bolinder. Först låg verkstaden i Kaplansbacken 10, utvidgades sedan att omfatta hela området nedanför Kvarnberget vid Klara sjö. Omkr. 1900 var antalet arbetare 1000. 1930 revs verkstäderna på Kungsholmen. Gjuteriets spis- och kamintillverkning hade 1909 flyttat till Kallhäll, nu flyttade resten. Maskintillverkningen flyttade till Eskilstuna och slogs ihop med Munktells.

Chokladfabriken Sture (J) (Malvan i Maria Sandels roman Virveln) övertogs av AB Förenade Chokladfabrikerna som bildades 1910. Bolaget kallades Choklad-Thule och var mest känt för Tulopastillen. Låg på Fridhemsgatan 44-48 och hade 1924 200 arbetare.

Ekman's mekaniska snickerifabrik låg i början av Fleminggatan 1870. På 1890-talet hade företaget 240 anställda och flyttade till Sundbyberg.. Tillverkade prefabricerade småhus, monteringsfärdiga kyrkor, flyttbara sjukhusbaracker m.m. Leveranser till kungen av Spanien och sultanen av Turkiet bl.a. Lades ner 1907.

Karlsviks klädesfabrik (2)

Grundare Carl Heineman 1857 blev 1877 Karlsviks gjuteri (kvar till omkr.1910) och Palmcrantz vapenfabrik. Tegeltraven var Karlsviks arbetares bostadshus vid Fridhemspan. Uppfördes i slutet av 1890-talet. Hade torrklosett i varje uppgång. 214 lägenheter de flesta med ett rum och kök, med som mest ända upp till 1 600 invånare.

AB Separator fram till 1963 namnet på **Alfa-Laval AB**, grundades 1878 och låg på Kungsholmen fr.o.m. 1883. Kvar till 1964 då företaget flyttades till Tumba. 1878 utvecklade Gustav de Laval och dansken L.C. Nielsen oberoende av varandra de första kontinuerligt arbetande separatorerna. Separators tegelröda kontorsbyggnad från 1901 ingår i Tekn. Nämndhuset. John Bernström anställd som chef för Separator 1887-1915, drygt 1000 arbetare. Han hade varit med om att starta SAF 1902, först Sveriges Verkstadsförening.

Pauli parfymfabrik (K) 1841-1906 Fleminggatan 41 men rivet, nu HSB:s huvudkontor.

S:t Eriks bryggeri grundades 1859 och hade på 1860-talet mellan 30 och 40 anställda. I slutet av 1800-talet Sveriges största med 250 anställda samt säsongarbetande dalkullor. Låg först vid Kungsholmstorg i den Permanska malmgården från 1600-talet. 1888-1890 tillkom en stor tegelbyggnad som revs omkr.1980. Kvarvarande tegelbyggnad från 1902 rymmer nu Pressens Hus. Bryggeriet hade ångdrift, vatten togs direkt från Mälaren. Lades ner 1929.

Sporrongs verkstäder, Knapp- och metallvarufabrik (A), grundad 1666 som gördelmakarverkstad, övertogs 1842 av Carl Claes Sporrong. Flyttade till Kungsholmen 1898 och blev kvar till 1964. Det första företag som tillämpade 8 timmars arbetsdag, redan 1894.

Åkerlinds kakelfabrik (3) grundad 1840 av Olof Åkerlind. Han var då utex. apotekare men mötte mamsell Stina Lisa Westin i 25-årsåldern och blev hennes fosterson. Hon hade en tomt vid Pilgatan med en vanskött kakelfabrik som Åkerlind fick överta. Tillverkade praktkakelugnar på export och vedbesparande kokkakelugnar. Åkerlind sålde sin fabrik 1860-talet till Laval's ångturbinsbolag. Å. kallades Kakelin och var känd som en underhållande festprisse.

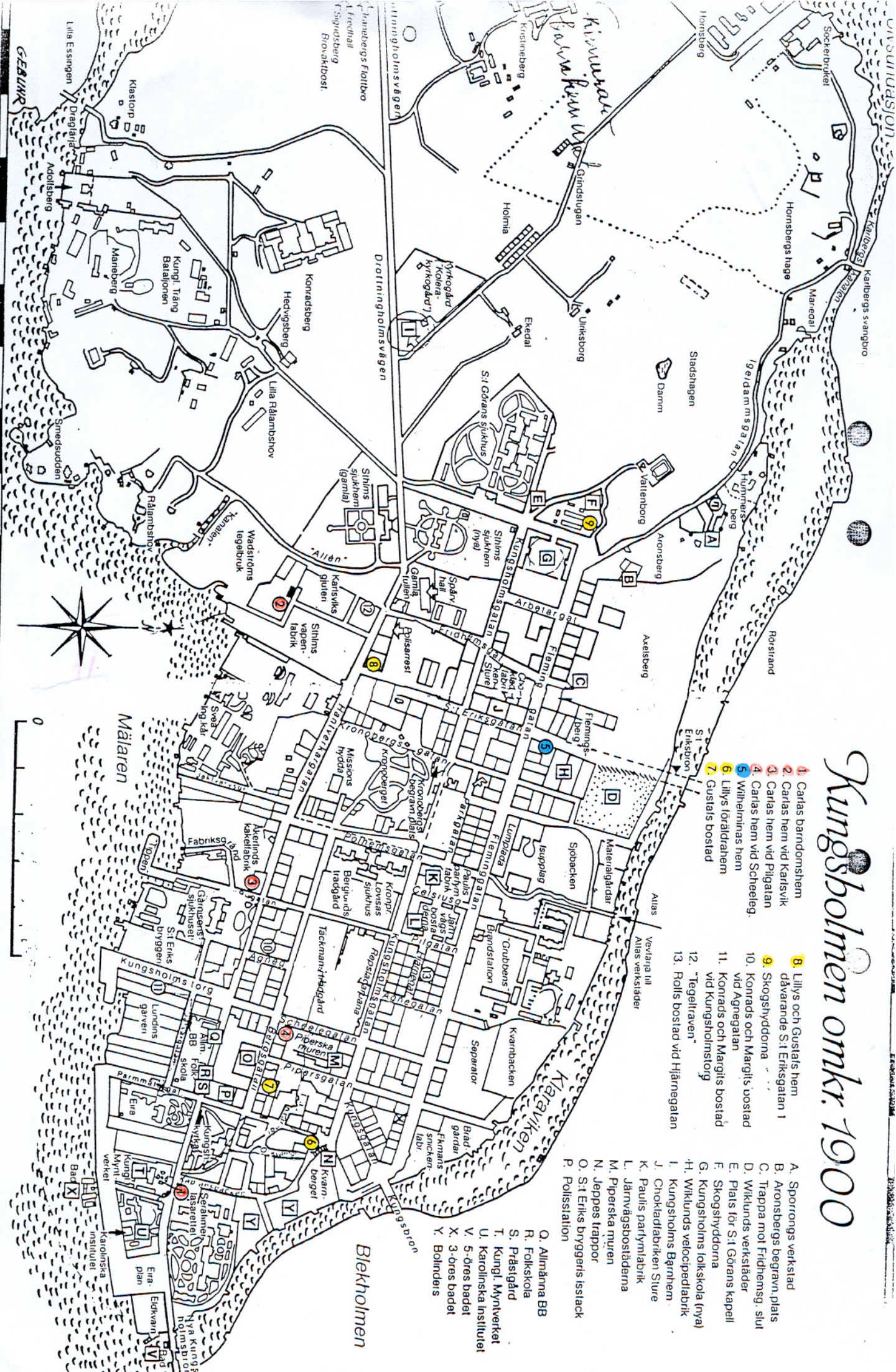
Graham Brothers började tillverka hissar vid Kungsholmstorg på 1890-talet. Flyttade 1906 verkstäderna till Lilla Ursvik i Spånga. Huvudkontoret kvar på Norr Mälarstrand 34 till 1937.

Arbetarrörelsens framväxt

- 1882** Mäster Palm utger från Malmö den första socialdemokratiska tidningen i Sverige, Folkviljan.
- 1884** Metall-Ettan bildas
- 1885** Stockholms Järnarbetarförening
Tidningens Social-Demokraten börjar utkomma
- 1886** Branting inträder i Social-Demokratens ledning
- 1887** Tidningen Arbetet grundläggs av Axel Danielsson
- 1888** Metall-Ettan och Järnarbetarföreningen slås samman vid ett möte på Café International i Gamla stan, Svartmangatan 9-11
- 1889** SAP bildas.
- 1890** Första 1:a maj-demonstrationen **1939** 1:a maj hel helgdag
Åtta timmar verka för åtta kronors peng
åtta timmar fritt och åtta uti säng. **1919** försök med 8 tr arbetsdag (48 tr)
- I juni strejk vid Bolinders för högre löner
Socialdemokratin ställer upp med egna listor i riksdagsvalet. Branting var kandidat i den femte valkretsen, Maria och västra Kungsholmen.
Hela stockholmsbänken, 22 platser, hade återerövrats av liberalerna.
- 1896** Hjalmar Branting väljs i riksdagen som första socialdemokratiska ledamot
- 1898** LO bildas
- 1899** Kooperativa förbundet bildas
- 1902** Stora rösträttsdemonstrationer i Sthlm med polisövergrepp och fängelsedomar.
Politisk storstrejk för rösträtten med 120 000 deltagare (15 maj). SAF bildas.
1921 Rösträttsreformen antas av Riksdagen
- 1909** Storlockout och storstrejk. 300 000 arbetare deltar, däribland vid Separator
- 1912** ABF bildas
- 1917** Hungerdemonstrationer i Västervik, Norrköping och Stockholm (Nytorget).
Socialdemokraterna regerar i koalition med liberalerna (19 okt. - 10 mars)
- 1920** 10 mars-27 oktober Brantings första regering

Ur Hans Haste, *Arbetarrörelsens historia* 1979 och Metalls hemsida
Sammanställningen granskad av Margareta Ståhl, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Kungsboholmen omkr. 1900

1. Carls barndomshem
2. Carls hem vid Karlsvik
3. Carls hem vid Pigatan
4. Carls hem vid Scheelelg.
5. Wilhelmnas hem
6. Lilys föräldrahem
7. Gustafs bostad

8. Lilys och Gustafs hem dåvarande S:t Eriksgatan 1
9. Skogshyddorna
10. Konrads och Margrits bostad vid Agnegatan
11. Konrads och Margrits bostad vid Kungsholmsstorg
12. "Tegelraven"
13. Follis bostad vid Hjälmegatan

- A. Sporrongs verkstad
- B. Aronsbergs begravn. plats
- C. Trappa mot Frihemsg. siju
- D. Wiklunds verkstäder
- E. Plats för S:t Görans kapell
- F. Skogshyddorna
- G. Kungsholms folkskola (nya)
- H. Wiklunds velocipedfabrik
- I. Kungsholms Bårhem
- J. Chokladfabriken Sture
- K. Paulis parfymfabrik
- L. Järnvägsbostäderna
- M. Piperiska muren
- N. Jappes trappor
- O. S:t Eriks bryggeris isslack
- P. Polisstation

- Q. Allmänna BB
- R. Folkskola
- S. Prästgård
- T. Kungl. Myntverket
- U. Karolinska Institutet
- V. 5-örens badet
- X. 3-örens badet
- Y. Bolinders

KARTA UR FOGELSTRÖM: MÖDRAR OCH SÖNER 1991